

Lessons Learned and Analysis
Unit of the EU Pillar of UNMIK in Kosovo

European Stability Initiative
BERLIN - BRUSSELS - SARAJEVO

Zapadni Balkan 2004. godine

Pomoć, kohezija i nove granice Evrope

Poziv na političke reforme

**Evropska Inicijativa za Stabilnost
Berlin – Brisel – Sarajevo
3. novembar 2002. godine**

Sažetak

Kako se period rekonstrukcije i stabilizacije približava kraju zapadni Balkan se suojava sa prijetom krizom socijalne i ekonomske dislokacije, koja ugrožava neke od najvažnijih interesa Evropske Unije u ovom strateškom regionu. Ova kriza se pojavljuje upravo kada se postojeća evropska pomoć smanjuje i kada se zemlje regiona nalaze isključivo iz procesa proširenja Evrope. Da region ne bi postao ostrvo nestabilnosti unutar evropskog projekta, postojeći instrumenti politike moraju prerasti u istinsku i dugotrajnu obavezu da se pozabave kroničnim ekonomskim i socijalnim problemima regiona. Evropska Unija bi trebala poslati jasan signal zemljama zapadnog Balkana da obaveza evropeizacije nije iluzija.

Samit Evropske unije, *Zagreb II*, planiran za juni 2003. godine pod predsjedavanjem Grčke je idealna prilika da se pošalje takav signal i trebao bi označiti prekretnicu u odnosima između EU i zapadnog Balkana:

- €# Evropska Unija treba eksplicitno najaviti da njeno udjelovanje u ekonomskoj i socijalnoj **koheziji** širom Evrope uključuje zapadni Balkan i da je ona spremna pomoći i ovim društvima da drže korak sa novim planovima nakon njihovog priključenja 2004.
- €# Proces stabilizacije i priključenja treba razviti tako da uključuje politiku ekonomske kohezije. Takva predanost zahtjevala bi dodatne napore kako Unije tako i zemalja zapadnog Balkana. Potrebna bi bila reforma metodologije i instrumenata pomoći, kao i realokacija postojećih finansijskih sredstava i ljudskih resursa.
- €# Svaka *buduća* pomoć zapadnom Balkanu treba biti pružena u skladu sa principima razvoja koji čine osnovu strukturalnih fondova Evropske Unije: lokalno **sufinansiranje**, **institucionalizirano partnerstvo** između Komisije, nacionalnih i sub-nacionalnih organa vlasti i efikasno **višegodišnje programiranje** akcija razvoja. Ovi principi se trebaju jednako primjeniti širom ovog regiona od 2004. godine pa nadalje na rastu i udio pomoći Evropske Unije. Ovi principi ne bi trebali biti vezani za kretanje određenih zemalja ka konačnom pristupanju Uniji.
- €# Finansijski gledano, Unija se treba obavezati da se ukupan obim pomoći zapadnom Balkanu ne *smanjiti* uporedo sa konsolidiranjem političke stabilnosti uspješnim završetkom rekonstrukcije. Podršku zapadnom Balkanu treba zadržati na nivoima iz 2000 ili 2001. godine (oko € 900 miliona godišnje). Za ovo postoje dva izvora: sredstva CARDS-a (koja će se prema tekum planovima smanjiti na € 700 miliona u 2003. godini i na € 500 u 2005. i 2006. godini); i od 2004. godine oko € 400 miliona sredstava godišnje od ukupno € 3 milijarde dodijeljene zemljama kandidatima u periodu pripreme za priključenje, sredstva koja će biti dostupna nakon što sadašnji kandidati postanu punopravne članice.
- €# Da bi u ovome uspjele EU bi trebala ponovo razmotriti svoja postojeća institucionalna sredstva. Zemlje zapadnog Balkana bi mogle biti obuhvaćene Uredbom o proširenju nakon 2004. godine. Nakon 2004. godine, Evropska agencija za rekonstrukciju bi se mogla transformirati u *Evropsku agenciju za razvoj*, sa drugim mandatom koji obuhvata sve zemlje regiona. Pakt stabilnosti bi mogao postati *Pakt zapošljavanja i povezivanja*. UNMIK na Kosovu i Ured Visokog predstavnika u BiH mogli bi dobiti drugačiju ulogu. Alternativno, Unija bi mogla okončati ove post-konfliktne inicijative, i proglasiti njihovu uspješnost sa ulaskom regiona u kategoriju kandidata za preduključenje

Sadržaj

Uvod	4
Kraj rekonstrukcije	5
Tranzicija kamo?	6
Kraj industrijskog društva?	7
Blistavi privatni sektor	8
Ljudi u pokretu	10
Kriza političkog zastupanja	10
Budućnost evropske pomoći	12
Evropska Unija i kriza 2004. godine	13
Plan za promjene	15

O kampanji Zapadni Balkan 2004. godine

Ideje ovog dokumenta prvo su prezentirane na Savjetodavnom odboru ESI Lessons Learned and Analysis Unit u Briselu u oktobru 2002. godine. Ovaj odbor čine Martti Ahtisaari, Peter Arbenz, Andy Bearpark, Carl Bildt, Jakob Finci, Gary Matthews, Alain Le Roi, Erik Pierre i Alex Rondos.

*Ranija verzija ovog dokumenta prezentirana je na Wilton Park konferenciji o **Novom evropskom momentu? Povezivanje jugoistočne Evrope u EU**, koju su zajedno organizovali Wilton Park i ESI u Wilton Park-u od 14-16. oktobra 2002. godine. Ovu finalnu verziju pripremio je ESI za diskusiju o balkanskoj politici sa Visokim predstavnikom Evropske Unije za vanjsku politiku, Javier Solana, u Briselu 4. novembra 2002. godine.*

*Ukoliko imate pitanja ili želite saznati više o ovim prijedlozima i kampanji **Zapadni Balkan 2004. godine**, kontaktirajte ured ESI-a u Berlinu, esiweb@t-online.de, tel: 00 49 30 53214455 ili direktora ESI i LLA, Gerald Knaus (00 49 173 6197797).*

Uvod

Postoje e strategije Evropske Unije i njenih zemalja lanica nisu odgovaraju e za suo avanje sa novim izazovima koji se sada pojavljuju na zapadnom Balkanu.

Sadašnji instrumenti politike izgra eni su u skladu sa ciljem poslijeratne rekonstrukcije i stabilizacije. Pomogli su da se prijetnja od etni kog konflikta gurne u pozadinu, stvaraju i ovaj region mjestom koje daleko više obe ava nego prije pet godina. Me utim ovi instrumenti nisu efikasni u rješavanju osnovnih uzroka nestabilnosti. Opasnost više ne predstavlja etni ka mržnja, nacionalisti ki ekstremizam ili vojni sukob, ve nova kriza ekonomskih i socijalnih poreme aja. Ona ugrožava mnoge od najvažnijih interesa Evropske unije u ovom regionu: efikasnu vladu u Bosni i Hercegovini i Kosovu, politi ku stabilnost i me uetni ki mir u bivšoj jugoslovenskoj republici Makedoniji,¹ ekonomske i politi ke reforme i ja anje vladavine zakona širom zapadnog Balkana.

Postoje tri sile koje se stapaju u ovu “krizu 2004. godine”. Prva je neizbježno, ali bolno prilago avanje potrebno u politi kom i ekonomskom životu Bosne i Hercegovine i Kosova u vrijeme kada se privikavaju na budu nost bez pomo i za rekonstrukciju. Druga je produbljuju a kriza zapošljavanja širom ovog regiona, pošto postaje o ito da je ekonomska tranzicija pokrenula dramati an pad socijalisti kih industrija, uz samo slab odgovor novog privatnog sektora. Tre a je rastu e razorene gra ana u demokratske procese koji ne reaguju na njihove probleme i nisu sposobni da zaustave socijalno i ekonomsko propadanje.

Rizik dalje nestabilnosti na zapadnom Balkanu je pitanje od velike važnosti za Evropsku Uniju. Danas su evropske institucije i zemlje lanice intenzivnije uklju ene u region nego ikada prije. Oni su daleko najve i donatori. Obezbuju ve inu mirotvoraca u Bosni, Kosovu i Makedoniji i uspostavljaju novu misiju policijskih snaga u Bosni. I Visoki predstavnik u Bosni i vode i me unarodni medijator u Makedoniji su specijalni izaslanici EU-a, a privreda Kosova je pod povjereništvom EU Pilara UNMIK. Putem Procesa stabilizacije i priklju enja, Unija je obe ala svim zemljama zapadnog Balkana da su “potencijalni” kandidati za lanstvo.² Kako se smanjuje prisustvo SAD-a, zapadni Balkan postaje podru je provjere posebne evropske vizije o na inu širenja stabilnosti i prosperiteta izvan njenih granica.

Na samitu u Zagrebu novembra 2000. godine, Evropska Unija je ponudila zemljama zapadnog Balkana viziju zajedni ke “evropske destinacije”. Retorika “evropeizacije” predstavlja osnovu mnogih evropskih programa u regionu, od post-konfliktne izgradnje države u BiH i na Kosovu, me uetni kog posredovanja u Makedoniji, do razvoja i ekonomske tranzicije u Srbiji i Albaniji. Me utim, kako stvari stoje, obe anje Evrope dato ovom regionu je iznena uju e nedovoljno. Ne postoje skor i izgledi da zemlje zapadnog Balkana otpo nu zvani ne pregovore o lanstvu sa Evropskom Unijom. One se suo avaju sa izrazitim smanjenjem pomo i, bez obzira na njihov zvani ni status u okviru Procesu stabilizacije i priklju enja. Što je najvažnije, isklju ene su iz ve eg evropskog projekta ja anja ekonomskog i socijalnog povezivanja širom kontinenta.

¹ U daljem tekstu, “Makedonija”.

² Zagreba ki samit, Zvani na Deklaracija, stav. 4: “Evropska unija ... potvr uje evropsku perspektivu zemalja koje u estvuju u procesu stabilizacije i pridruživanja, i njihov status potencijalnih kandidata za lanstvo.”

Izazovi sa kojim se zapadni Balkan suoiti u narednom periodu nisu u potpunosti drugačiji od onih koje Evropska Unija prihvata u novim zemljama članicama ili onih sa kojima izlazi na kraj na svojoj teritoriji već mnogo godina. Nekoliko desetljeća Evropska Unija razvija sredstva potrebna za rješavanje duboko ukorjenjenih ekonomskih i socijalnih problema u svojim manje favoriziranim regionima. Srž Evropske Unije je njena odluka da ne toleriše ekonomske i socijalne razlike širom svog teritorija, već da se aktivno uključi u korist ekonomskog i socijalnog spajanja. U skladu sa ovim ciljem, angažirala je ogromne resurse i stekla značajnu stručnost, naročito putem strukturalnih fondova kojim upravlja Evropska komisija.

Kriza 2004. godine ne može biti spriječena većom pomoći u rekonstrukciji. Metodologija strukturalnog fonda je precizno napravljena da se bori sa problemima industrijskog propadanja i ruralne nerazvijenosti koji danas dominiraju zapadnim Balkanom. Princip *dopunjavanja* je razvijen da se spriječe deformacije u modelima domaće potrošnje, koje su postale tako oštre u Bosni i Crnoj Gori. Urađeni su detaljni postupci za selekciju projekta kako bi se potaknula sposobnost lokalnih i regionalnih vlasti i ohrabрили domaći organi vlasti da procijene svoje vlastite potrebe i da prema njima planiraju – urgentne potrebe razvoja širom regiona.

Bez ozbiljne predanosti Evropske Unije razvoju novog seta instrumenta politike, ovaj region će biti sve više izoliran od zbivanja koja se dešavaju oko njega, od Slovenije, preko Maarske, Rumunije i Bugarske i južno do Grčke. Kako se njegovi susjedi razvijaju, sposobnost zapadnog Balkana da se pridruži evropskom projektu će se tokom vremena samo smanjivati. Izbor koji stoji na raspolaganju Evropskoj Uniji je jednostavan: ili se ozbiljno posvetiti rješavanju temeljnih uzroka nestabilnosti ili nastaviti sa trošenjem svojih sredstava na borbu protiv sukoba kada oni izbiju širom ovog regiona.

Kraj rekonstrukcije

Važno je napomenuti da su mjesta koja su dobila najveću pomoć za rekonstrukciju – Bosna i Kosovo – također i najizloženija krizi 2004. godine. Angažovanje međunarodnih resursa u prevazilaženju stvarnog naslijeđa rata je značajno, a u mnogim aspektima i uspješno. Međutim, kako se programi rekonstrukcije približavaju kraju, skrivene sile i slučajni efekti ovog ogromnog priliva međunarodne pomoći tek se počinju pojavljivati.

Jedan od najalarmantnijih popratnih efekata programa rekonstrukcije u Bosni jeste ogromna deformacija u modelima domaće potrošnje, što sada prijeti stabilnosti same države. Nedavno je Svjetska banka podnijela izvještaj da se potrošnja javnog sektora penje do 63 procenta bruto domaćeg proizvoda (GDP) – ukupno 20 procenata više od regionalnog prosjeka. Ova potrošnja je izuzetno opterećena plaćama zaposlenih u javnim službama i transferima ratnim invalidima i porodicama palih boraca. Operacije i održavanje – naime, pružanje usluga građanima – nije obuhvaćeno. Kapitalna potrošnja je skoro u potpunosti ostavljena međunarodnoj misiji, stoga značajno pada sa prilivom pomoći.

Ove deformacije su bile moguće zbog obima direktne međunarodne pomoći i budžetu različitih javnih institucija i programa i zbog efekta supstitucije međunarodne zajednice kada je preuzela odgovornost za investiranje u ime države. Utjecaj te zamjene uloga je ogroman. Između 1996. i 2000. godine, bh javni sektor je potrošio US\$9,2 milijarde na plaćanja i transfere, što je više od 48 procenata prosječnog godišnjeg GDP. Da je potrošnja iznosila 40 procenata (prosjeck ukupne javne potrošnje širom regiona), tada bi dodatni iznos od US\$1,58 milijarde

doma ih fondova bio dostupan za javno investiranje tokom petogodišnjeg perioda.³ Ovo pokazuje do koje mjere je meunarodna pomoć u rekonstrukciji bila preusmjerena u izgradnju javne administracije, koja se više ne može održati.

Znaci finansijskih problema se multipliciraju na nižim nivoima bh vlasti, u kantonima i općinama koje nose glavnu odgovornost za pružanje javnih usluga (obrazovanje, zdravstvena zaštita; ono što je ostalo od socijalne pomoći). Mnoga područja u oba entiteta nemaju osnovnu sigurnosnu mrežu za najsiromašnije i najugroženije – ograničeni podaci koji su dostupni pokazuju da je svega četvrtina onih najsiromašnijih primala novu pomoć posljednjih godina. Većina kantona je ukinula programe dječije zaštite, i skoro da i ne postoji pomoć za nezaposlene. čak i oblasti, koje su entitetske vlade nekad smatrale esencijalnim za svoje interese, su ukinute kako bi se održale plaće javnog sektora. Više od 80 procenata budžeta za odbranu entiteta se izdvaja za plaće, u odnosu na prosjek NATO-a od svega 40 %. Kao rezultat, zemlja se rapidno razoružava kroz propadanje svoje opreme. Iako bi mnogi pozdravili smanjenje izdvajanja za vojnu opremu, duboko zabrinjava kada se to primjeni na dalekovodnu električnu mrežu, transportnu infrastrukturu ili poduzetništvo.

Niti ministarstva finansija entiteta niti meunarodna zajednica nemaju jasnu predstavu o obimu krize javnih finansija koja će izbity u sljedeće dvije godine. Meunarodne finansijske institucije su više puta isticale da nemaju precizne brojke o iznosu dugovanja ili zaduživanja javnog sektora na nižim nivoima vlasti i u javnim preduzećima. Ono što je poznato jeste da će se servisiranje inostranog duga popeti sa oko €75 miliona u 2000. godini na skoro €120 miliona 2003. godine, a u isto vrijeme priliv inostrane pomoći biti drastično smanjen. Svjetska banka predviđa da bi se u slučaju najoptimističnijeg rasta i scenarija reformi, ukupna javna potražnja trebala smanjiti za dosad nezabilježene 6,5 procenata GDP. Ukoliko se ovo ne postigne, makroekonomska stabilnost ili sposobnost servisiranja meunarodnog duga bila bi dovedena u pitanje. Ostaje otvoreno pitanje da li BiH može održati svoju valutu u skladu sa sporazumom o valutnom odboru – najvažnije ekonomsko dostignuće proteklih godina i simbol bh državnosti.

Pomoć u rekonstrukciji bila je od suštinske važnosti za BiH i Kosovo da prevaziđu direktno nasljeđe rata. Međutim, ona je također postala neka vrsta droge, mijenjaju i ponašanje i otklivanjaja onih koji je koriste, i stvaraju i kratkoročnu iluziju prosperiteta. Tokom sljedećih godina, ova droga će biti naglo povučena uz nepredvidive posljedice.

Tranzicija kamo?

Ekonomski savjet ponuđen balkanskim državama proteklih godina podrazumjevaio je izvjestan slijed događaja: prvo, postojala bi pomoć u rekonstrukciji da bi se vratio prijeratni *status quo*, a onda bi paket pravnih i institucionalnih reformi pod nazivom “ekonomska tranzicija” otvorio vrata ka novom prosperitetu u obilnom razvojem privatnog sektora. U srcu plana tranzicije leži trostruka politika stabilnih valuta, privatizacije i eliminacije otvorenih ili skrivenih javnih subvencija preduzećima. Danas se države zapadnog Balkana suočavaju licem u lice sa stvarnošću u koju je nestabilnost prošlog desetljeća nastojala sakriti: obim njihovog ekonomskog propadanja. Znaci su, da u periodu nakon privatizacije, ovaj region ulazi u novu ravnotežu male proizvodnje i velike nezaposlenosti.

Svjetska banka je nedavno ponudila definiciju kraja tranzicije. Tranzicija znači i stavljanje starih socijalističkih preduzeća na ravnopravan teren sa novim tržišnim konkurentima. Kada

³ Ove brojke se temelje na slabom statističkom sistemu, ali su ipak najbolji podaci koji su sada dostupni meunarodnim finansijskim institucijama.

više ne uživaju specijalne beneficije u obliku javnih subvencija ili finansijskih olakšica, i kada se razlike u produktivnosti više ne mogu prepisivati istoriji preduzeća, tranzicija je završena.⁴ Ovo je korisna definicija koja razdvaja ideju tranzicije od ostalih oblika socijalne i ekonomske promjene. Međutim, ona takođe jasno pokazuje da ne postoji posljedica na veza između u tranzicije i ekonomskog rasta. Kao što Svjetska banka zaključuje, ravnopravan teren se može ostvariti na bilo kojem nivou razvoja ili *per capita* dohotka.

Prema *globalnim* standardima, siromaštvo u jugoistočnoj Evropi još uvijek nije poprimilo ozbiljne razmjere. U gradovima se mogu naći ljudi koji imaju životni standard od prije deset godina, naročito u mjestima koja uživaju velik priliv kapitala iz inostranstva, bilo putem novih transfera ili kroz prisustvo velikih međunarodnih misija. Međutim, ovaj krug se stalno sužava i sve je više pod pritiskom. To nije siromaštvo *per se* koje prijeti politici stabilnosti, već panika uzrokovana smanjenjem socijalnog statusa i nepostojanjem jasnih izgleda za budućnost. Uz malo dostupne socijalne pomoći, potrebno je da ljudi budu zaposleni kao i ostali iznad praga siromaštva. Gdje sukob oko oskudnih resursa – kao što je javno zapošljavanje – poprima etničke boje, kao nedavno u Makedoniji,⁵ on može postati moćna sila poremećaja.

Kraj industrijskog društva?

Protekla dekada je okarakterisana dramatičnim padom zapošljavanja u industriji izgrađenoj u socijalizmu. Zapadni Balkan je sada prekriven ostacima nekadašnje ponosne industrije koja nije mogla preživjeti u novoj eri.

Zenicom, gradom u Bosni, dominiraju završeni ostaci ogromne željezare, koja je postavila istorijske temelje razvoja samog grada. Kapital iz željezare finansirao je izgradnju oko 8.000 stanova i obezbijedio radnicima cjelokupnu društvenu infrastrukturu – društvene i sportske klubove, obrazovanje i odmarališta. Željezara, vlasnik najponosnijeg solitera u gradu, je nekada bila uključena u kompleksno trgovinsko poslovanje širom svijeta. Sada izvlači i prihod iz zakupa svojih ureda i uvoza kozmetike i tekstila iz susjednih zemalja. Željezara šepa zajedno sa svega četvrtinom svoje prijeratne radne snage koja je još uvijek u evidenciji i sa još manje onih koji primaju plaću.

Slične priče se otkrivaju širom industrijskih područja bivše Jugoslavije, od Smedereva (Srbija) do Pećice (Kosovo), od Tuzle (Bosna) do Kičeva (Makedonija). U Makedoniji, od 1.688 preduzeća koja su nekada bila u društvenom vlasništvu, sva su osim 85 prodana ili likvidirana.⁶ Stepennost zainteresiranosti stranih ili lokalnih investitora je izuzetno ograničena. Većina preduzeća je prodana putem procesa unutrašnje privatizacije, sa dionicama koje su date radnicima u zamjenu za neisplaćene plaće, ili menadžerima po izuzetno smanjenim cijenama sa mogućnošću plaćanja na više godina. Novi vlasnici su, kako se moglo očekivati, pokušali zaštititi svoju poziciju suprotstavljajući se restrukturiranju preduzeća. Unato tome, industrijska zaposlenost je već pala za više od pola, a neizbježan je dalji gubitak radnih mjesta.⁷

Iskustvo Srbije-Crne Gore tokom 90-tih godina jedan je od primjera nemilosrdnog ekonomskog pada. Michael Palaret je u kratkim crtama prikazao ekonomske posljedice Miloševićeve ere:

⁴ Svjetska banka, *Tranzicija – prvih deset godina*, 2002, str. xix.

⁵ ESI, *Ahmeti's Village*, septembar 2002. godine Dostupno na www.esiweb.org

⁶ Makedonska agencija za privatizaciju, *Izveštaj o stanju zaključno sa 31. martom 2002. godine*, str. 1.

⁷ Vidi European Stability Initiative, *Ahmeti's Village*, septembar 2002. godine.

“Godinama se kapital prakti no u svim sektorima godinama smanjuje, sve više zastarjeva, a industrijska tehnologija je sve neefikasnija. Glavni zaokret ekonomske aktivnosti bio je u poljoprivredi, prelaz sa sto arstva na zemljoradnju, što je niža poljoprivredna tehnološka tehnika, te iz tržišne proizvodnje prema obezbje ivanju sredstava za puko preživljavanje. Ekonomska aktivnost se preselila iz industrije i komercijalnih usluga, a unutar industrije iz tehnološki vo enih sektora u inženjerstvu i proizvodnji robe trajne potrošnje prema proizvodnji robe široke potrošnje i ekstrativnim djelatnostima... Skupo e biti zaustaviti vra anje u nerazvijenost, jer je polako ispražnjen rezervoar nekorištenih sredstava i ljudskih vještina.”⁸

U Republici Srpskoj u Bosni i Hercegovini, ova pri a je još više zabrinjavaju a. Od 66 velikih preduze a (zna i preduze a koja su ušla u proces privatizacije sa više od 400 zaposlenih), ne više od 5 je prodano ozbiljnim investitorima, bilo doma im ili stranim. Ostala preduze a se ili nisu mogla prodati ili su prošla kroz proces vau er privatizacije koji nije privukao ni novi menadžment, a ni svježi kapital. Uprkos stalnim finansijskim olakšicama u obliku preraspodjele dogovanja i nepla anja poreza i ra una za komunalije, ova preduze a su postala toliko nelikvidna da više nisu u mogu nosti kupovati sredstva za proizvodnju, što je rezultiralo padom proizvodnje.

Širom regiona, uobi ajno je uti da rukovodstvo preduze a i lokalni politi ari opisuju proces privatizacije kao “katastrofalno spor”. U stvarnosti, ekonomska tranzicija je budu nost koja se ve desila. Za ve inu industrijskih preduze a ovog regiona, bilo privatiziranih ili ne, jedini put naprijed je ste aj, koji bi bar oslobodio njihova proizvodna sredstva za privatni sektor. Me utim, širom regiona svega nekoliko preduze a je likvidirano. U politi kom okruženju koje je stvoreno op om krizom zapošljavanja, zaista je veoma teško doma im politi arima na i se licem u lice sa svojim bira ima i saopštiti im da se stara privreda ne vra a. Ono što se rizikuje nije samo zaposlenost u ovom ili onom privrednom sektoru, ve sam model modernog industrijskog društva.

Blistavi privatni sektor?

Na zapadnom Balkanu se pojavljuje novi privatni sektor, ali je on uglavnom malih razmjera i niske kapitalne opremljenosti u trgovini i gra evinarstvu. Ve ina novih privatnih preduze a osniva se oko porodice, kao glavne poslovne jedinice, dominantni oblik urbane ekonomije je prodavnica na uglu ulice, a trgovci su u isto vrijeme njihovi bankari i osiguravatelji.

Mnogi strani posmatra i su zapanjeni brzinom kojom se pojavio novi privatni sektor na Kosovu nakon sukoba 1999. godine. Ali u mnogim aspektima radilo se o vra anju na privatni sektor prošlosti, koji je imao korijenje u socijalisti kom vremenu, prisutan tokom cijelog postojanja Jugoslavije kao *mala privreda* i zna ajno proširen po etkom 90-tih godina, da bi stagnirao od 1995. godine naovamo. U poslijeratnom Kosovu, procjenjuje se da je u 1999/2000, godini potrošeno €444 miliona na rekonstrukciju srambenih, javni zgrada i infrastrukture, uz 21% materijala koji je kupljen lokalno. Me utim, poslijeratni procvat izgradnje bio je kratkog vijeka. Do 2001. godine, izdvajanja za izgradnju su pala na svega 40 procenata vrijednosti iz 2000. godine, a ove godine se o ekuje da dosegnu svega 13 procenata.⁹ Pojedini lokalni poduzetnici su bili u mogu nosti da kao uvoznici brzo steknu

⁸ Michael Palaret, Ekonomske posljedice *Slobodana Miloševi a*, Europe-Asia Studies, septembar 2001. godine.

⁹ CHF, Izvještaj o procjeni gra evinskog sektora na Kosovu, januar 2002 godine.

bogatstvo. Me utim, razvoj dugoro nih poslovnih struktura je mali. Pored gra evinskog materijala i malog sektora u proizvodnji hrane, skoro da i ne postoji proizvodnja.

Jedno od glavnih ograni enja razvoja privatnog sektora je da se ovaj region nalazi u prelaznom stanju – niti je jeftino okruženje prema me unarodnim standardima, niti posjeduje modernu tehnologiju za pove anje produktivnosti i postizanje konkurentnosti na evropskom tržištu. Nedavno ispitivanje tekstilnog sektora u BiH pokazalo je da e “samo ona preduze a sposobna za trajno investiranje kako u postrojenja tako i u nove proizvode sudjelovati na me unarodnom tržištu. Roba se može kupiti od jeftinih ekonomija koje se pojavljuju u jugoisto noj Aziji u kojima su troškovi proizvodnje niski, i to po cijeni kojoj proizvo a i tekstila iz Bosne i Hercegovine nikada ne e mo i konkurirati.”¹⁰ Ukoliko izbor stoji izme u novih velikih investicija u produktivnu tehnologiju i daljnjeg pada životnog standarda, ime troškovi radne snage postaju niži, izgleda da e se ovaj region kretati prema ovom drugom. U doglednoj budu nosti, pove anje produktivnosti e u mnogim klju nim sektorima u Makedoniji, Srbiji ili Bosni biti rezultat *smanjenja* radne snage (u tekstilnoj industriji, rudarstvu, prodaji na malo, komercijalnoj poljoprivredi).

Industrijska kriza je isto tako ozbiljna u Albaniji. Nedavni izvještaj Evropske Komisije isti e da je industrijski sektor slab i da je njegovo sadašnje u eš e u cjelokupnom rastu GDP-a ograni eno. “Industrije su esto zastarjele, neodržive i nesposobne da konkuriraju evropskoj industriji. Potrebno je da Albanija razvije novu nacionalnu industrijsku osnovu.” U Albaniji je transportna i vodovodna infrastruktura neadekvatna, a stalna energetska kriza je “ozbiljna prepreka ekonomskom mogu nostima.” Nije iznena uju e da su u ovim uslovima izvozne performanse slabe, a trgovinski deficit je dosegao €1 milijardu u 2001.godini.¹¹ Kao rezltat ovoga, glavni izvoz Albanije je radna snaga.

Loše stanje infrastrukture je ozbiljna prepreka razvoju privatnog sektora u najve em dijelu regiona. Nije o ito da su poslijeratni programi rekonstrukcije postigli *održive* pomake u kvalitetu lokalne infrastructure. U Bosni i na Kosovu me unarodni donatori su u zaista zna ajnoj mjeri popravili puteve, elektri nu mrežu, telekomunikacije i sisteme vodosnabdijevanja. Me utim, vo eni urgentnoš u humanitarne misije, oni su radije zaobilazili široko rasprostranjene probleme u poslovnom vodstvu i finansiranju ovih sistema, nego što su ih rješavali. Doma e institucije se sada bore da pokriju osnovne operativne troškove, bez ulaganja vlastitog kapitala i esto ne mogu obaviti rutinsko održavanje. Uprkos masovnom me unarodnom investiranju, infrastruktura širom regiona se progresivno dekapitalizira.

Ograni enja kojima je izložen novi privatni sektor su refleksija šireg problema upravljanja, uz javne institucije koje ne mogu obezbijediti infrastrukturu i usluge neophodno potrebne za smanjenje proizvodnih troškova privatnih poduzetnika. Nepostojanje jasnih imovinskih prava, slab pravni sistem, nedostatak doma eg finansiranja, nerazvijen transport, telekomunikacije i vodovod, te nepostojanje efikasnog kapaciteta planiranja dodaju se troškovima novog privatnog poslovanja. Me utim, ak i pod vodstvom najprogresivnijih i najpredanijih vlada, teško je utvrditi poticaje rasta zapošljavanja u privatnom sektoru u obimu koji je potreban da bi se nadoknadili efekti deindustrijalizacije.

¹⁰ FIPA, Tekstilne i konfekcijske industrije u Bosni i Hercegovini – *izvještaj*, Sarajevo, 2002. godina, st. 6.

¹¹ Evropska komisije, *Izvještaj o procesu stabilizacije i pridruživanje u Albaniji*.

Ljudi u pokretu

Uticaj procesa deindustrijalizacije na društvo je jednako radikaln kao i dolazak socijalizma, sa ogromnim utjecajem dislokacije širom ovog regiona.¹² Dominantan socijalni trend proteklog pola stolje a bila je urbanizacija, kada su milioni ljudi bježali od prenaseljenosti i nerazvijenosti u ruralnim oblastima u potrazi za novim radnim mjestima i na inom života u gradovima. Ovo je bila ogromna socijalna revolucija, u kojoj su razmještaj stanovništva i o ekivanja nove urbane srednje klase oblikovana prema modelima socijalisti ke industrijalizacije.

Sa prestankom zapošljavanja u industriji, ostalo je malo razloga koji e zadržati ljude u starim industrijskim centrima i stanovništvo je još jednom u pokretu. Za milione raseljenih tokom sukoba 90-tih godina, odluka da li se vratiti svojim prijeratnim domovima ili naseliti negdje drugdje, sve je više odre ena ekonomskim mogu nostima. Me u onima koji nikada nisu bili raseljeni, bilo interno ili eksterno, vjerovatno je da e se migracije usporiti u bliskoj budu nosti.

Sile koje uti u na kretanje stanovništva su razli ite i kompleksne. U mnogim mjestima, ljudi se kre u prema glavnim gradovima ili administrativnim centrima, privu eni rastom koji je ostvaren javnom potrošnjom i stranim ulaganjima. U drugim mjestima, ljudi napuštaju industrijske gradove i vra aju se na sela koja su njihove ranije generacije napustile, gdje su troškovi života niski i poljoprivreda pruža mogu nosti za preživljavanje koje ne postoje u urbanim podru jima. Me utim, sumorno stanje poljoprivrednog sektora zna i mali kapacitet za apsorbciju nezaposlenih. Ekonomski poticaji za pokretanje poljoprivrede su tako spori da je veliki dio poljoprivrednog zemljišta širom ovog regiona sasvim napušten.

Drugo zna ajno kretanje ljudi je izvan ovog regiona, uglavnom sa odredištem, trajnim ili privremenim kao putuju i radnici, u zemlje Evropske Unije. U najve em dijelu regiona, iseljavanje je jedini izlaz koji stoji na raspolaganju mladim i nezaposlenima, i sve dok se ekonomski pad nastavlja ovaj pritisak e rasti. Interesantno je da postoje dijelovi regiona gdje novac koji iseljenici šalju ku i ili troše tokom ljetnih odmora, obezbje uje ne samo sredstva za preživljavanje brojnih porodica, ve tako er predstavlja i najvažniji izvor investiranja. Efekti migracija na mikroekonomskom nivou su nedovoljno istražen fenomen, ali izgleda da predstavlja jedan od nekoliko egzogenih šokova za razbijanje ciklusa nerazvijenosti u mnogim zajednicama.

Kriza politi kog zastupanja

Širom regiona, ovi socijalni i ekonomski trendovi stavljaju ogroman pritisak na politi ki proces. U posljednjem dokumentu o državi i demokraciji u jugoisto noj Evropi, Ivan Krastev piše da “rastu i jaz koji dijeli javnost od elite i rastu e nepovjerenje koje javnost osje a prema demokratskim institucijama predstavlja najtiše politi ke injenice danas na Balkanu.”¹³ Ovo duboko nezadovoljstvo demokratskim procesom može se vidjeti u padu odaziva bira a na svakim narednim izborima i redovnom ponavljanju modela naglog izbacivanja vlade iz kabineta nakon prvog mandata, bez obzira na njihova dostignu a.

Nigdje u svijetu me unarodne demokratske aktivnosti nisu bile tako jake kao na zapadnom Balkanu. Došlo je vrijeme da se saberu rezultati. Kao što je napisao Thomas Carothers, nu enje “obilje demokratskih programa koji se temelje na nejasnoj pretpostavci da svi oni

¹² John Allcock, *O Jugoslaviji*, Hurst and Company, 2000. godina, st. 4.

¹³ Ivan Krastev, *Balkan: Demokratija bez mogu nosti izbora*, Žurnal o demokraciji, juli 2002 godina.

doprinosu nekom pretpostavljenom procesu spajanja, nije dovoljno dobro”.¹⁴ Postoji o ita potreba za ponovnim uspostavljanjem veze izme u demokratskih programa i drugih oblika pomo i.

Pad industrijskog društva i osje aj pasivnosti koji postoji me u stanovništvom objašnjavaju stepen nezadovoljstva politi kim procesom. Skoro da ne postoji doma instvo koje nije osjetilo dramati an pad svog životnog standarda. Ovaj pad je tokom 80-tih godina uništio vjeru i povjerenje u jugoslovenski komunizam. On i dalje uništava povjerenje javnosti u sposobnost nove elite i demokratskih institucija da obezbjede osnovnu ekonomsku sigurnost. U kratkom i srednjem roku postoje o ita ograni enja šta svaka pojedina na vlada može u initi da zaustavi ovaj trend.

Strategije me unarodne intervencije u ovom regionu su dodatno ograni ile manevarski prostor predstavni kih institucija. U ve ini glavnih ulaganja donatora, prioriteti investitanja su postavljeni izvan regiona. U Bosni i na Kosovu je skoro cjelokupna “zakonodavna reforma” ura ena od strane stranaca i nametnuta zakonom. ak i Sporazum o stabilizaciji i priklju enju, koji je rezultat pregovora izme u vlada i Evropske Komisije, odražava eksterne prioritete i u velikoj mjeri ništa ne govori o pitanjima socijalnog i ekonomskog spajanja ili razvoja. Nedavna procjena strategije za Makedoniju, koju je uradila Evropska Komisija pokazuje da se postoje i prioriteti “ne temelje ni na kakvoj odre enoj procjeni” situacije u Makedoniji. Klju na preporuke ove procjene jeste da Komisija podrži razvoj u ovoj fazi, a ne da usvoji pravila EU: “Efikasnija strategija za postizanje politi kih ciljeva EU bila bi pružanje podrške ekonomskom i socijalnom razvoju bivše jugoslovenske republike Makedonije, što bi za uzvrat logi no dovelo do integracije u EU.”¹⁵

U Albaniji, dok Komisija isti e ogromnu krizi infrastrukture u sektorima energetike, transporta, vodoprivrede i poljoprivrede, višegodišnji program za 2002-2004. godinu usmjeren je na borbu protiv organiziranog kriminala, prevare i korupcije. U okviru godišnjeg budžeta CARDS-a za Albaniju, samo je €10 miliona namjenjeno unaprije enju male infrastrukture. Ovo su rezultati za aranog kruga: što nacionalna vlada postaje slabija, to više organizacija iz vana pokušava nametnuti svoju viziju politi kih prioriteta i vlada postaje sve manje odgovorna svojim glasa ima.

Stoga, politike širom jugoisto ne Evrope esto izgledaju iznena uju e slabe, sa politi arima nevoljnim da rješavaju ona pitanja koja prevladavaju u životima njihovih bira a. Postoji o ita inicijativa da politi ka elita uklju i druga pitanja u javni dnevni red, vra aju i se trajnim istorijskim sporovima, politi kom identitetu ili jednostavno razmjenjuju i optužbe za korupciju sa svojim politi kim protivnicima. Thomas Carothers je okarakterisao takve demokratije kao “nesposobne”.

“Promjene u vlasti izgleda da samo prebacuju probleme zemlje sa jedne nesretne strane na drugu. Politi ka elita iz svih glavnih stranaka se otvoreno smatra korumpiranom, sebi nom, neiskrenom i neodlu nom da radi u interesu svoje zemlje. Javnost je ozbiljno razo arana politikom i, dok možda još uvijek vjeruje u ideal demokratije, ona je izuzetno nezadovoljna politi kim životom u svojoj zemlji.”¹⁶

¹⁴ Thomas Carothers, *Kraj tranzicijske paradigme*, Žurnal o demokraciji, januar 2002. godina

¹⁵ Savjetodavne usluge investicionog razvoja, Francuska, i Razvojne strategije, Italija, Procjena politike EC-a: Bivša jugoslovenska Republika Makedonija 1996-2001. godina, www.europa.eu.int/comm/europeaid.

¹⁶ Thomas Carothers, *Kraj tranzicijske paradigme*, Žurnal o demokraciji, januar 2002. godina

Bez zdravog i produktivnog ekonomskog sektora, sposobnost države da finansira modernu administraciju i obezbijedi socijalnu sigurnosnu mrežu ozbiljno je ograničena. Za većinu građana koji ne žive “na budžetu”, država izgleda daleka, otuđena i u velikoj mjeri nezainteresirana za probleme svakodnevnog života. U ruralnim područjima, gdje država zaista može biti u potpunosti odsutna, postoji model nejednakog institucionalnog i infrastrukturnog razvoja koji predstavlja naslijeđe prošlosti. U takvim okolnostima, privatni sektor pokazuje tendenciju kretanja prema sivoj ekonomiji, bez namjere da plati visoke poreze za neadekvate javne usluge. Državi sve više nedostaju čak osnovne informacije kako građani preživljavaju u stvarnoj ekonomiji.

Budućnost evropske pomoći

Ova analiza “krize 2004. godine” ima jasne implikacije na budućnost evropske strategije u ovom regionu. Evropska pomoć je ostvarila značajan pomak u stvaranju temeljne stabilnosti, ali, dugoročno gledano, stabilnost se ne može postići i bez razvoja. Postoji rastuća kriza političkog zastupanja, pošto slabe i nedovoljno opremljene javne institucije imaju malo šta ponuditi osim samog javnog zapošljavanja i često su okarakterisane kao nezainteresirane ili čak parazitske. Također postoji rizik da sadašnji modeli međunarodne pomoći doprinose ovoj krizi mijenjajući i prioritete domaće i potrošnje i političkih procesa.

Stoga, obećanje “evropske destinacije” je nedovoljno za ovaj region. Postoji opšti konsenzus da će državama zapadnog Balkana trebati dosta vremena da zaista usvoje pravila zajedničkog evropskog tržišta. Ne postoje skori izgledi da će ove države, uz izuzetak Hrvatske, otpočetki zvani ne pregovore sa Evropskom Unijom o članstvu. One se suočavaju sa značajnim smanjenjem pomoći, bez obzira na njihov zvanični status u okviru Procesu stabilizacije i priključivanja. Što je najvažnije, isključene su iz većeg evropskog projekta o jačanju ekonomskog i socijalnog povezivanja širom ovog kontinenta.

Kao što Rimski sporazum navodi, poticanje uravnoteženog razvoja širom Evropske Unije kroz jačanje ekonomske i socijalne kohezije predstavlja jedan od osnovnih ciljeva EU. Uspostavljeni su strukturalni i kohezioni fondovi kao bi se ostvario ovaj cilj, koji zajedno sa pravilima zajedničkog evropskog tržišta (*acquis*), predstavljaju srce evropske integracije. Ovi instrumenti politike su rezultat spoznaje da je isključivo stvaranje jedinstvenog tržišta, bez značajne predanosti razvoju resursa, nedovoljno da bi se prevazišle rezlike u regionalnom razvoju. Rije ima Komisije, jedini siguran put ka spajanju je “ukoliko postoji promjena u samim osnovnim uslovima i u relativnom faktoru sposobnosti (u pogledu svih oblika kapitala i različite strukture radne snage). Primarni cilj regionalnih i strukturalnih politika je upravo da ostvari takvu promjenu.”¹⁷ Uticaj strukturalne pomoći u Grčkoj, Irskoj, Španiji, Portugalu i južnoj Italiji je ograničen.

Politike kohezije imaju cilj postići i veći ekonomski rast povećanjem investiranja. One nisu socijalne politike i nisu direktno povezane bilo sa povećanjem potrošnje bilo sa redistribucijom dohotka. Cilj je povećati produktivnost, koja je određena kvalitetom ljudskih resursa, kvalitetom fizičke infrastrukture i sposobnošću za inovacije.

Ključni princip strukturalnih fondova je *dopunjavanje*. Projekti finansirani iz strukturalnih fondova moraju biti sufinansirani iz nacionalnih izvora. Na ovaj način se osigurava da se evropski fondovi dopunjavaju, a ne da budu zamjena za domaće investiranje. Strukturalne intervencije Evropske Unije također zahtjevaju značajno učestvovanje lokalnih i regionalnih vlada u

¹⁷ Evropska komisija, *Drugi izvještaj o ekonomskom i socijalnom povezivanju*, 2001. godina, strana 10.

postavljaju prioriteta razvoja i izboru projekata. Ovo može imati važne posljedice za administrativnu strukturu zemalja članica. U Grčkoj i Ujedinjenom Kraljevstvu, zemljama sa najvećim stepenom državne centralizacije u Uniji, ovo je vremenom dovelo do značajnog prelaza odgovornosti u polju regionalnog ekonomskog razvoja. U Grčkoj, uspostavljanje komiteta za praćenje implementacije integriranih programa razvoja, predstavlja “glavnu administrativnu inovaciju”:

“Po prvi put, organ vlasti, koji nije centralno ministarstvo ili javno preduzeće, ima odgovornost za vođenje multi-projektnog, višegodišnjeg programa. Lokalna zastupljenost, geografska decentralizacija, finansijska autonomija i obaveza informiranja i motiviranja lokalne populacije predstavljaju nove karakteristike okvira za planiranje u Grčkoj.”¹⁸

Prvi grčki regionalni plan razvoja izrađen je neposredno prije priključenja u EU. Kao što je Ilias Plaskovitis naznačio: “Iako nada u članstvo EU nije pokrenula revoluciju u pogledima grčke vlade, dinamika integracije i posebno implementacija strukturalne politike EC poticali su stvarati promjene u radu vlade.”¹⁹

Obično postoji i zahtjev da projekti budu urađeni na način kojim se angažira lokalno partnerstvo. Ovaj princip je postepeno proširivan, od uključivanja regionalnih i lokalnih organa vlasti od 1989. do 1993. godine, socijalnih partnera od 1994 do 1999. godine, do planiranog uključivanja predstavnika ostalih grupa u periodu od 2000-2006. godine. Tamo gdje su ovi programi bili uspješni, oni su dosta doprinijeli stvaranju pozitivne slike politike Unije među građanima

Ove karakteristike strukturalnih fondova unutar Evropske Unije su upravo ono što trenutno nedostaje evropskoj podršci zapadnom Balkanu. Metodologija strukturalnog fonda je razvijena kako bi se riješili problemi industrijskog pada i ruralne nerazvijenosti. Usvojen je princip *dopunjavanja* kako bi se spriječila deformacija u modelima domaće potrošnje. Uspostavljene su procedure za odabir projekta kako bi se unaprijedila sposobnost lokalnih i regionalnih vlasti i ohrabрили domaće i organi vlasti da procijene vlastite potrebe i prema njima planiraju. Izazovi sa kojima se Balkan suočiti u narednom periodu nisu u potpunosti drugačiji od onih sa kojima Evropska Unija izlazi na kraj već mnogo godina.

Evropska Unija i kriza 2004. godine

Naredak u socijalnom i ekonomskom spajanju unutar Evrope i integracija društava koja izlaze iz izolacije i diktature (Grčka, Španija, Portugal) su neka od najvažnijih istorijskih ostvarenja Unije. Ona se sada priprema za još ambiciozniji proces proširenja zone ekonomske stabilnosti i razvoja na nove države članice.

Međutim, iako Evropska Unija svoje obećanje o ekonomskom i socijalnom spajanju proširuje na istok, previše malo pažnje je dato području sa najvećom koncentracijom evropskih policajaca, mirotvoraca, službenika i konsultanata koji pokušavaju unaprijediti njegovu stabilnost. Kao što je član Komisije za proširenje nedavno objasnio Evropskom parlamentu, “proces proširenja neće biti završen dok ne budemo imali Bugarsku i Rumuniju u ovom parlamentu.” Financial Times je zabilježio da ovo nije nimalo dobar znak za Tursku.²⁰

¹⁸ Ilias Plaskovitis, *Regionalna politika EC u Grčkoj: Deset godina primjene strukturalnih fondova u Grčkoj i procjena članstva u EC*, 1994. godina

¹⁹ *Ibid.*

²⁰ Judy Dempsey, *Financial Times*, 10. oktobar 2002. godine

Zapadni Balkan nije čak ni spomenut. Ukoliko ne bude promjene u evropskoj strategiji, regionalne razlike između u evropskih 27 ranijih i budu ih članova i pet država zapadnog Balkana značajno će se povećati narednih godina.

Pomoć zemljama zapadnog Balkana u skladu sa CARDS programima Evropske Unije bila je ogromna prvih godina ovog programa, a sada značajno opada. Od 2004 do 2006. godine, većina zemalja ovog regiona će primiti relativno malu pomoć EU, bez obzira na političke i institucionalne reforme koje oni poduzmu i nezavisno od njihovog napretka u Procesu stabilizacije i priključenja. Osim ukoliko se nešto ne promijeni, bit će malo argumenata da se potrebe ovog regiona shvate ozbiljno u sljedećem programskom ciklusu (2007-13). Balkan će i dalje biti ovisan o sredstvima za razvoj i humanitarnu pomoć i naći će se u situaciji da se takmiči sa zemljama južnog Mediterana i Srednjeg istoka, i bori sa novim krizama koje izbijaju širom svijeta.

*Tabela 1: Pomoć Evropske Unije zapadnom Balkanu
Budžet CARDS-a za 2000-2006. godine (u eurima)*

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Albanija	35	37	45				
BiH	101	104	72	63*	58*		
Hrvatska	22	60	59				
Makedonija	21	56	41				
Srbija/Crna Gora/Kosovo	650	385	350	305*	250*		
Ukupno²¹	956	903	766	700	600	500	500*

* Procjene se temelje na razgovorima sa zvaničnicima na Kosovu i u Bosni.

U međuvremenu, postojeća pomoć ne može zahtijevati sufinansiranje. Ona ne može potaknuti jačanje lokalne i regionalne vlade. Ne može zahtijevati regionalne planove razvoja i partnerstvo. Najvećim dijelom se ne može čak direktno baviti pitanjima ekonomskog rasta i infrastrukture. Program CARDS-a ne nudi obećanje, bilo direktno ili indirektno, da će pomoć ovom regionu da dostigne privredni razvoj novoprimiteljenih zemalja Evropske Unije.

U isto vrijeme, EU se obavezala da povećava pomoć novim državama članicama, kao i Rumuniji, Bugarskoj i Turskoj. Pomoć u fazi pripreme za priključenje namijenjena za deset zemalja kandidata centralne i istočne Evrope iznosi €3 milijarde godišnje. Od 2004. do 2006. godine, godišnji budžet za strukturalnu i kohezionu politiku u novim zemljama članicama planira se postepeno povećati na €12 milijardi u 2006. godini.

Bez ozbiljne predanosti Evropske Unije, zapadni Balkan će biti sve više izoliran od razvoja događaja oko njega, od Slovenije, preko Mađarske, Rumunije i Bugarske i južno do Grčke. Njegova sposobnost da se uključi u evropski projekt će se tokom vremena samo smanjiti. Dok će u proširenoj Evropi novi ciljevi biti ekonomsko povezivanje, razvoj i mobilnost radne snage, na Balkanu će se cilj svoditi na rješavanje pitanja kriminala, korupcije i kontrole granica. Ukoliko je ovo jedini odgovor Evrope na krizu 2004. godine, onda je najvjerojatnije da će Balkan ostati otok nestabilnosti u srcu Evrope, koji izvozi iseljenike i uvozi mirotvorce.

Plan za promjene

²¹ Ovo također uključuje novu godišnju komponentu makroekonomske pomoći, regionalne projekte, projekte granica, troškove administracije na Kosovu (EU Pillar) i u Bosni (OHR) i neke vrste tehničke pomoći.

Me utim, u 2003. godini postoje izgledi za davanje novih poticaja evropskom projektu na zapadnom Balkanu:

- €# Evropska Unija bi, pod predsjedavanjem Grčke i Italije, mogla odlučiti da nastavi sa uspjehom (i investiranjem) u stabilizaciji u ovom regionu koji je postignut u proteklih deset godina, transformišući i Proces stabilizacije i priključenja u okvir za politiku povezivanja. Samit sa zemljama ovog regiona mogao bi eksplicitno naznačiti da se cilj jačanje ekonomskog i socijalnog povezivanja širom Evrope također proširuje i na zapadni Balkan.
- €# Evropska Unija bi mogla transformirati Evropsku Agenciju za rekonstrukciju u *Evropsku Agenciju za razvoj*, sa drugom njim mandatom koji obuhvata sve zemlje regiona. Pakt stabilnosti bi mogao postati *Pakt za zapošljavanje i povezivanje*. Alternativno, Unija bi mogla okončati ove poslijeratne inicijative i proglasiti njihovu uspješnost sa ulaskom regiona u kategoriju kandidata u fazi pripreme.
- €# Države zapadnog Balkana bi se mogle pridružiti Rumuniji, Bugarskoj i Turskoj, u okviru Uredbe o proširenju nakon 2004. godine. Kao i u slučaju Turske, ne bi postojala obaveza ulaska u stvarne pregovore o članstvu dok ove zemlje ne budu spremne i sposobne da primjene *acquis*, bez obzira koliko dugo bi to moglo trajati.²² Me utim, u svim drugim aspektima, uključujući i njegovu podobnost za ciljne strukturalne intervencije, zapadni Balkan bi bio tretan kao dio evropske porodice.
- €# Ovo bi značajno povećalo uticaj Unije, kako ona nastavlja sa svojim ciljevima ka izgradnji vladavine zakona i borbi protiv organizovanog kriminala. Također bi se osigurala održivost impresivnog političkog i diplomatskog uspjeha zajedničke evropske inostrane i sigurnosne politike u ovim regionu proteklih godina.
- €# Radeći na okončanju CARDS programa post-rekonstrukcije, Evropska Unija bi već mogla razviti nove instrumente politike za strukturalnu intervenciju na zapadnom Balkanu u periodu 2004-2006. godine. Ona bi mogla koristiti strukturalnu razvijenu u mnogim programima pripreme za priključenje deset kandidata, usmjeravajući se na poljoprivredu, okoliš, transport, socijalno uključivanje i zapošljavanje i zadržavajući i uključujući načine sufinansiranja, partnerstva i procjene. Mogla bi također koristiti značajne ljudske resurse već razmještene u ovom regionu, naročito u Evropskoj agenciji za rekonstrukciju, EU Pilaru UNMIK i Uredu Visokog predstavnika.
- €# Nakon prijema deset kandidata 2004. godine, samo Bugarska i Rumunija ostaju kvalifikovane za €3 milijarde iz budžeta za pripremu za priključenje do kraja predviđenog perioda EU-a u 2006. godini. Postoji mogućnost korištenja izvjesnog dijela sredstava iz ovog budžeta za ciljne politike povezivanja na zapadnom Balkanu.
- €# Zapadnom Balkanu je obećana takva budućnost na I Zagrebačkom Samitu novembra 2000. godine. II Zagrebački Samit, pripremljen pod predsjedavanjem Grčke, mogao bi konkretnije iznijeti ove ciljeve.

²²

U slučaju Hrvatske, na primjer, ovo možda ne bi trajalo veoma dugo.

O Evropskoj Inicijativi za Stabilnost

European Stability Initiative (ESI) je nezavisni neprofitni institut za istraživanje i politička pitanja sa sjedištem u Berlinu, i regionalnim uredima u Sarajevu, Prištini i Skopju. Institut je osnovan 1999. godine kao odgovor na potrebe za detaljnijim analizama političkih pitanja koja se odnose na jugoistočnu Evropu. U 2002. godini ESI je dobio podršku German Marshall Fund SAD, Vlade Švedske, Odjela za međunarodni razvoj Ujedinjenog Kraljevstva (DfID), Korber Fondacije i Britanske Vlade.

Lessons Learned and Analysis Unit (Jedinica Naučne Lekcije i Analize) je zajednički projekt ESI i Pilara Evropske Unije UNMIK s ciljem da se pruže objektivni savjeti i analize kreatorima politike na Kosovu i obuhvate neke od lekcija naučne u ovoj misiji.

Ovaj izvještaj je bio prezentiran na konferenciji o **NOVOM EVROPSKOM MOMENTU? POVEZIVANJE JUGOISTOČNE EVROPE U EU** koji su zajednički organizovali Wilton Park i ESI, u Wilton Parku od 14-16 oktobra 2002 godine. Wilton Park i ESI zahvalili su se na finansijskoj pomoći Ministarstva vanjskih poslova Norveške i Foreign and Commonwealth Office za ovu konferenciju koja je pružila pomoć u istraživanju.